

Надвячоркам гарачага ліпеньскага дня ў нясвіжскім замку ва ўтульным крэсле ў сваім кабінце, які межаваў са спальняй яго княскай мосці і вокны якога былі аслонены цяжкімі і тоўстымі фіранкамі, сядзеў, паклаўшы ногі на стол, уздыхаючы і выціраючы з ілба пот, віленскі ваявода князь Радзівіл Пане Каханку*.

На ягоным змрочным твары адбіваліся вялікая стомленасць і заклапочанасць. Апрануты ён быў па-летняму лёгка, як для дому — гэта азначала, што сёння ён ужо не паедзе ў госці. Побач, на невялічкім століку, накрытым лёгкім абрусам, стаяла ніштаватая, ужо напалову адпітая шклянка кальтэшалю*, да якой ён, уздыхаючы, час ад часу прыкладваўся. Каля ног князя, пад сталом, адпачывала, утульна выцягнуўшыся, праз сон канвульсіўнымі рухамі адганяючы мух, любімая сука Непта, на якую князь-ваявода час ад часу кідаў устрывожаныя позіркi.

Воддаль ад князя стаяў мужчына ў мундзіры польскага войска, рыцарскай паставы, немалады, але досыць бадзёры і свежы з выгляду.

Яго нельга было назваць прыгожым — рысы ягонага твару былі звычайнымі, невыразнымі, але на ім яскрава вызначаліся энергічнасць, упэўненасць у сабе, ваенны гонар.

Гэта быў швагер князя генерал Мараўскі. Ён часта пазіраў на Радзівіла, хадзіў па кабінэце, спыняўся, кашляў, нібы напамінаючы пра сябе, але дарэмна ён у напружанні пазіраў на пана ваяводу. Князь маўчаў і маўчанне гэтае раздражняла генерала.

Князь у вялікім задуменні папіваў свой кальтэшал, выціраў пот з ілба, уздыхаў, а на суразмоўцу ні разу не глянуў. Ягоны стомлены пагляд часцей скіроўваўся на суку, тоўстае і тлустае стварэнне, летняя гарачыня, гэтак жа як і гаспадара, яе дужа даймала. Раптам князь-ваявода пачаў нешта ціха, нібы сабе пад нос, мармытаць; ён прыўзняў цяжкія павекі, глянуў на вайскоўца і загаварыў стомленым, крыху хрыплым голасам:

— Як сабе хочаш, але ўсё гэта бабскія выдумкі, пане каханку. Ні прышыць, ні прылатаць. Была калісьці між намі калатнеча і звада, потым мы дамагліся міру, добра заплацілі за яго, а цяпер вы прымушаеце любіць яго, цалаваць! А на якое ліха?

Генерал перастаў хадзіць па кабінэце, павярнуўся да князя.

— Але ж, вашамосць, — змрочна заўважыў ён, — і князь падкаморый Геранім, і пан троцкі кашталян, і пан крайчы пагаджаюцца на тым, што караля*, які будзе зусім блізка ад Нясвіжа, не шкодзіла б запрасіць і прыняць *honeste* — з пашанай. Да гэтага абавязвае палітыка і інтарэсы дому Радзівілаў; раз ужо адбылося прымірэнне, вы даравалі адзін аднаму крыўды, прыйшлі да згоды і міру,

як гэта заведзена паміж хрысціянскімі панамі, то трэба замацаваць гэта ў вачах свету прыёмам, вартым княскага імя. А разам з тым успомніць пра магутнасць і веліч роду, роду Радзівілаў.

— О-хо-хо! Асіндзей*, пане каханку, няўжо ты думаеш, што людзі ўжо забыліся пра нас і мы павінны напамінаць пра сябе? Але, выбачайце, калі ласка, у мяне ёсць іншы, прычым больш танны спосаб. Лупянём скуру са шляхты... яна і заплаціць...

Генерал засмяяўся.

— Толькі трэба выбіраць шляхціцаў найлепшага гатунку, кармазынавых! — дадаў ваявода.

— Князю ўсё жартачкі! — пакрыўдзіўся Мараўскі.

— Ды не, пане каханку, — князь устаў з крэсла. — Скура шляхціца можа каштаваць мне, калі да таго дойдзе, сама болей тысячу чырвонцаў. А прыём караля? О-хо-хо! Тут так проста не абыдзешся! Калі яго прымаць, то парадзівілаўску! Лясне не адна залатая бочачка! А колькі віна!..

— А што гэта так хвалюе князя-ваяводу? Альбо Радзівілы ўжо голыя, як у лазні? — заўважыў Мараўскі.

Ваявода памачыў вусны ў кальтэшалі, выцер іх рукавом і цяжка ўздыхнуў.

— Голыя ці не, — загаварыў ён зноў, — не аб тым клопат, а вось чаму мы павінны заводзіць з ім любошчы? Я гэтаму Аканомчыку* як соль у воку, і ён мне таксама не канфітура...

Трымацца з ім на пачцівай адлегласці — будзе самае лепшае.

Ён змоўк, а з-пад стала, нібыта каб пацвердзіць словы гаспадара, азвалася Непта. Князь клапатліва нахіліўся да яе.

— Ты ведаеш, — спытаў князь, — што мне цяпер больш за ўсё абыходзіць? Непта зноў у бласлаўёным стане, а тут такая гарачыня!

Генерал паціснуў плячыма, ён ведаў, што князь заўжды пераводзіў гаворку на сабак, калі не хацеў працягваць размову.

— Яшчэ горай, — непакоіўся ваявода, — што я нават не ведаю, кім яна ашчэніцца. Ці не наплодзіць яна мне дварнякоў, якіх трэба будзе тапіць, каб не паддаваць ёй сорамаму. Дваровыя псяры мелі самы суровы наказ вока з яе не спускаць, каб ні ў якія гулі не ўдавалася, а вось жа спракудзілася. Ды і здароўе ейнае мяне трывожыць, а ніводзін з фельчараў не хоча ёй заняцца. Мірэцкі, Вечаркоўскі корчаць з сябе лекараў, а паколькі трактуюць сваімі рыцынамі людзей, то на яе і глядзець не жадаюць. Выпісаць хіба спецыяльнага сабачага лекара з-за мяжы... бо ёсць жа там і свіныя лекары... клянуся табе, пане каханку!

— Што за ліха на вас напала! Нікая халера тую Непту не возьме! — нецярпліва перапыніў яго генерал.

— Ніводная бабка таксама ёй рады не дасць! — нягледзячы на заўвагу генерала, заклапочана працягваў князь. — Ты не забывай, што яна апошняя са свайго роду, такіх выж-

лаў на свеце больш няма. Ты ведаеш, васпане, што я прывёз яе з Мадагаскара, а каралеўская псярня гналася за мной аж да Партугаліі... бо я ж яе выкраў.

Генерал усміхнуўся і зноў пачаў мераць крокамі пакой.

— А чаго мне каштаваў гэты выкрутас! — усклікнуў ваявода. — Нешта яна дужа цяжка дыхае, — дадаў ён, прыслухаўшыся.

Запанавала маўчанне. Ваявода глыбока задумаўся, а потым, без усялякіх пераходаў, вярнуўся да ранейшай размовы.

— Значыць, вы ўжо вырашылі, што караля-аканомчыка трэба прыняць у Нясвіжы. І думаеце, што гэта будзе так лёгка. Шах, мах, на-смажыць яечні, гарнушак віна прынесці, і ўсё на тым! Але... але... Свет і Карона польская пазіраюць на радзівілаўскія багацці з асаблівай увагай... газеты раструбяць, падлічуць, колькі мы куранят падсмажым, колькі піва выставім. Я не магу тут схібіць; усё павінна быць, пане каханку, *grandioso!* Вось так.

І ваявода зноў нешта замармытаў, а Непта адказала яму глухім бурчаннем.

— І ведаеш, асіндзей, што найгорай? — больш ціхім голасам дадаў ваявода. — А не магу дапусціць таго, каб мне хто-небудзь падстроіў нейкую штучку. Бо мне самому і карціць і свярбіць падпусціць яму фінфу*. І за сваіх прыдворных я не магу паручыцца, бо і яны не любяць яго гэтак жа, як я... не ўцярпяць... нешта адпаляць... вось табе і яшчэ адна недарэчнасць. О-хо-хо!

— Вяльможны князь, а як жа з абавязкамі гасціннасці? — здзівіўся генерал.

Князь усміхнуўся.

— Як жа, абавязкі гасціннасці! — не згаджаўся ён. — А ці да смаку было б табе цалаваць руку Мажэйку, які чысціць твае боты?

Абодва перасмыкнулі плячыма. Тут Непта раптам зноў варухнулася пад сталом, і князь жвава нахіліўся да яе.

— Ды ты глянь, якая яна неспакойная! — усклікнуў ён. — Пара ўжо шукаць нейкую раду. Як ты думаеш, што ёй дапаможа?

— Ды ліха з ёй! — нецярпліва махнуў рукой генерал. — Трэба выпусціць яе на панадворак, хай сама пашукае і з’есць якую-небудзь траву, тым і вылечыцца. Уся яе хвароба ў тым, што яе перакармілі.

Князь пахітаў галавой, паглядзеў на Непту, якая павярнулася на другі бок і зноў спакойна заснула. На нейкі час усталявалася цішыня. Князь зноў адпіў са шклянкі.

— Па праўдзе сказаць, — вярнуўся ён да ранейшай размовы, — даўно ўжо ў нас не было нагоды, каб праветрыць тую старызну, якая ляжыць па сундуках; а там заадно хоць і моль пазганяем са шпалераў, павыціраем пыл з рэчаў... але чаго гэта нам будзе каштаваць! Калі ўжо выбіраць з горшага, то я прыняў бы лепей каго-небудзь з Масальскіх, пане каханку... хаця таксама... ні богу свечка, ні чорту качарга... А можа, і хопіць на прыём, а калі не, то мне Гарбачэўскі абяцаў пазычыць пад заклад пятнаццаць злотых...

Мараўскі не хацеў разумець жартаў і абурўся:

— Ваша княская мосць — вы ж галава роду!

— Парознаму бывае, — усміхнуўся ваявода, — часам я галава, часам кішэня дому, іншым разам — рука, выпадала ўжо быць і нагамі... але што з таго! Абы Непта была здарова! Усё іншае — глупства! Гарбачэўскі пазычыць... а вы паставіце на сваім, я ўжо гэта бачу. Як толькі вам нечага захочацца, то бедны пан ваявода хоць з калена выламі, а зрабі... Дзяўбуць і дзяўбуць у галаву — дзеля ўласнага спакою... а я — латай стары кунтуш, аддай апошні грош. І што мне, бедаку, рабіць?

Ён паківаў галавой і дадаў:

— Усё гэта ні больш ні менш — бабскія інтрыгі... Тваёй жонцы закарцела паказаць каралю Заўша, ну а я дзеля яе мушу запрасіць яго ў Нясвіж, каб яна магла тут пахваліцца сваімі кветкамі.

Генерал паціснуў плячыма.

— А другія бабы, якім хочацца бранзалетаў і караляў, таксама за яе, — працягваў князь. — Усе яны ў яго закаханыя, а гэта ж прайдзісвет, які толькі і ўмее падманваць салодкімі словамі Бога і людзей.

І князь зноў пачаў уздыхаць, выціраць пот з ілба, піць кальтэшаль і пазіраць на Непту. Размова зноў вярнулася да любімай псіны.

— Я не ведаю нават, калі яна разродзіцца, — турбаваўся ваявода, — каб быць спакойным, а вы тут загадваеце, каб я займаўся

прыёмам гэтага Аканомчыка, аддаваў яму каралеўскую пашану.

— Бо так належыць, — усклікнуў генерал, які пачаў траціць цярплівасць, — ён памазанік Божы!

— А ці ведаеш ты, якім мірам яго мазалі? — аж падскочыў князь. — Мне нябожчык Падбіпента кляўся, што ўзялі проста тое масла, якое ідзе на салату. Адкуль ён празнаў аб тым, я не пытаўся, але ён ніколі не маніў.

Мараўскі адварнуўся, раззлаваны, а князь памаўчаў крыху і сказаў:

— Што ж, думаю — мы яго прымем! Але чым мы яго забавім у Нясвіжы? Дзяўчаткі станцуюць яму балет... Толькі ж ён не будзе цалюткі дзень глядзець на іхнія ногі. Пані Мараўская пакажа яму маляванне Эсткі*, але што толку, калі ў яго ёсць свой італьянец, які квэцае пэндзлем яшчэ лепей... Паказаць, як маршыруе мая залатая харугва? Але ён у гэтым нічога не петрыць! Усадзіць яго на каня, дык ён ухопіцца за грыву. Выпусціць на яго мядзведзя — можа дабром не скончыцца, бо я чуў, што шлунак у яго нездаровы. Мой флот у Альбе — гэта іншая рэч, але і тут ён ні ў чым не разбярэцца, бо не займаўся марскою справай гэтак, як я. І нарэшце, чаго варты такі чалавек, з якім нават нельга напіцца? Ён жа нічога не п'е, акрамя вады, любіць яе, як гусак, а ў мяне цяпер і вады добрай няма. Баіцца перапіць, каб не прагаварыцца... не сказаць лішняга... Каб ён быў шчырым, то не баяўся б кульнуць кілішак-другі. Што ж мы будзем з ім рабіць? Га?

Князь сцішыў голас.

— Хіба пусціць яго ў скарбніцу з дыяментамі? Але ж ён галяк...

— Ну, вы ўжо скажаце, князь! — абурываюцца генерал.

— А хіба не так? Ён не голы? — спытаў ваявода. — Як жа, як жа! У Голендэраў пазычаў, у Тэпера пазычаў, у пасла пазычаў, і нешта я не чуў, каб хоць некаму аддаў. Пусціць яго ў скарбніцу — дык ён толькі аскаміну сабе нагоніць...

— Вы ж толькі што скардзіліся, што таксама не маеце ні граша! — нагадаў Мараўскі.

— Бо і сапраўды не маю! — усклікнуў князь. — Скарбніца радзівілаўская, я пры ёй за вартаўніка. А таму я не магу ўзяць з яе тых залатых цаглінак, дыяментаў там мала, дзяржава мне не плоціць, а з вёсак мне прыносяць толькі сушаныя грыбы і лясныя арэхі. Даць яму пагрызці тых арэхаў? Дык ён паламае зубы і скажа, што гэта здрада!

— Вы, князь, усё пераводзіце на жарцікі, — раззлаваўся Мараўскі, — з вамі нельга сур'ёзна пагаварыць.

— Ты думаеш, гэта жарты, — запярэчыў ваявода. — А ты паспрабуй абмазгаваць: з якога боку ні зайдзі, а будзе ўсё так, як у маіх жартах. Ні ўзад ні ўперад. Зраблю ўсё па-радзівілаўску — скажуць, што хачу паддабрыцца да яго, а прыму яго сціпла, то будуць лямантаваць, што я скупы... і нарэшце, я ні за сябе, ні за сваіх людзей не паручуся, што яны не ўтвараць нейкую фінфу і не паднясуць пад нос

якісьці выкрутас. Ляпне хтосьці неасцярожнае слова — а той прыме на свой кошт... на злодзеі шапка гарыць. І з вялікай дружбы тут жа гатова ўзгарэцца вялікая антыпатыя.

Ваявода яшчэ нешта жвава даводзіў генералу, калі з суседняй залы павольна выйшла пані, сярэдняга росту, даволі тоўстая, не такая ўжо маладая, зусім непрыгожая, бо твар яе нагадваў мужчынскі, над верхняй губой чарнеў нейкі нарост; апранута яна была ў белую сукенку, без чапца, у руцэ трымала залатую табакерку.

Гэта была сястра князя, пані Мараўская, жонка генерала, літоўскага пісара Мараўскага, які і веў у гэты час размову з князем. Пачуўшы яе крокі, князь узняў цяжкія павекі.

— Ну вось! Цяпер і яна будзе мне назаліць гэтым прыёмам ягамосці караля. Няўжо вам так хочацца бачыць яго ў Нясвіжы?

— Нам-то не, — адказала нізім, нібы мужчынскім голасам, пані Мараўская, — але мы хочам, каб ён убачыў Нясвіж і адчуў, што такое літоўскія Радзівілы.

— І за гэта нам трэба будзе цалаваць яму рукі, — рэзка адказаў князь і плюнуў.

Цяжкі ўздых Непты перапыніў толькі што распачатую размову. Ваявода прыклаў палец да вуснаў...

— Чуеш, асінжка, як яна цяжка дышае? — прашаптаў ён, звяртаючыся да сястры.

— Што тут дзіўнага! — пагардліва адказала Мараўская. — Ты ж бачыш, у якім яна стане.

Князь паморшчыўся, пачуўшы такі адказ, перастаў звяртаць увагу на госцю і неспакой-